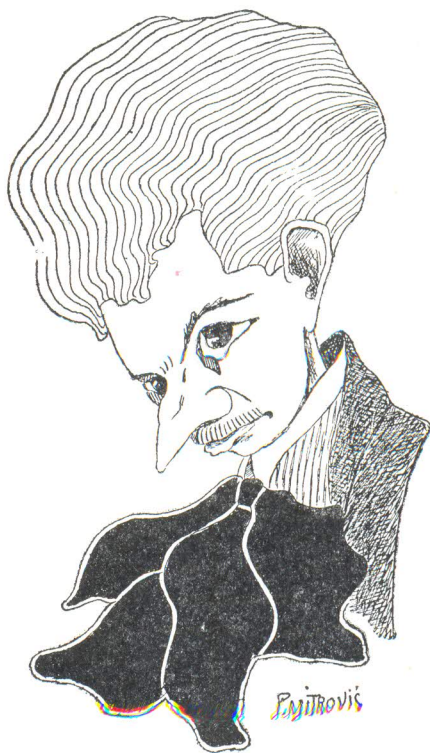

Duško Kečkemet

PETAR MITROVIĆ DUBOREZAC

P. Mitrović
Autokarikatura, crtež

P. Mitrović:

Autokarikatura.

Život i likovno djelo splitskog kipara amatera Petra Mitrovića izrazit su odraz čovjeka koji je imao talenta, ljubavi prema umjetnosti, volje i marljivosti, ali mu sreća nije bila u životu sklona, a društvena sredina i prilike što su ga okruživale nisu poticali, nego su sprečavali njegovu umjetničku djelatnost. Rezultat njegova života i rada bio je stoga tragičan.

Petar Mitrović rodio se 1886. u Splitu, u Velom varošu, u težačkoj obitelji. Osnovnu školu i klasičnu gimnaziju završio je u Splitu. Sklonost prema slikarstvu pokazivao je od rane mladosti. Kao svoju prvu izložbu opisuje u predgovoru što ga je pripremio za nesuđenu izložbu na Rijeci 1949, onu što ju je priredio kao prvoškolac u kući, obojivši zidove sobe i lijepeći na njih svoje prve crtarije. Majka ga je, zbog upropaštenih zidova, obdarila s nekoliko čušaka, ali je crteže ipak pokazala nekom lokalnom slikaru, koji ih je pohvalio.

Kao i mnoga djeca siromašnih obitelji poslan je u sjemenište. Tu je pokazao sklonost crtanju, pa su u drugom razredu gimnazije profesori poslali dva njegova crteža biskupu Strossmayeru, s molbom za stipendiju, ali odgovor od đakovačkog mecene nije stigao.

U četvrtom i petom razredu organizirao je đачku kazališnu družinu. Za nju je pisao dramtizacije nekih novela i slikao kulise i nacрте za kostime i maske. U šestom je razredu slikao akvarele s prizorima iz Homerove Ilijade. Profesori su bili s njima oduševljeni, pa su ih izložili u razredu i pohranili. U sedmom i osmom razredu izdavao je s kolegama đачki satirički list »Glavardo« i ilustrirao ga, uglavnom karikaturama.

Za svećeničko zvanje, međutim, mladić nije imao sklonosti. Videći ga onako visokog, mršavog u crnoj mantiji, Varošanke su govorile da slični Alojzija Gonzagu. Nakon nekoliko razreda gimnazije napustio je sjemenište. Povod tome bilo je i pismo neke djevojke nađeno pod njegovim jastukom. U višim je razredima pohađao crtanje kao slobodan predmet, polučujući uvijek zapažene uspjehе.

Nakon završene gimnazije želio se upisati na Umjetničku akademiju i posvetiti se likovnoj umjetnosti, ali to bi u skromnoj varoškoj obitelji predstavljalo nedopustivi luksus. Morao je odabrati korisnije zvanje, pa je na zagrebačkom Sveučilištu upisao Pravni fakultet, koji je i završio.

Za vrijeme studija bavio se neprestano karikaturom; čak i kao završeni doktor prava. Sam nije imao ambicija da ih objavljuje, ali su mu ih prijatelji raznosili i popularizirali. Tako je Frano Supilo jednom ponio Mitrovićeve karakteristike istaknutih javnih i političkih ličnosti (Supilo, Budisavljević, Starčević, Matoš i dr.) u Sabornicu, gdje su izazvale opću pažnju i pohvalu. Bilo je to doba Meštrovioveg uspona i senzacionalnih izložaba splitskog društva »Medulić« 1909. u Ljubljani i 1910. u Zagrebu, pa su Mitrovićeve karikature Meštroviova na sfingi i Račkoga s likovima iz »Smail-age« postale poznate. Na nagovor prijatelja poslao je neke karikature zagrebačkom satiričkom listu »Koprive« i splitskom »Duje Balavac«. U tom poznatom splitskom satiričnom listu objavljena je 1911. i kraća biografija mladog Mitrovića, a te je godine u istom listu objavljeno i više njegovih karikatura istaknutih Splićana (Jakša Račić, Kerubin Šegvić i dr.). Iste godine u luksusno i moderno opremljenoj splitskoj reviji »Jug« predstavio je pisac eseja »Naši karikaturiste« slikar, grafičar i karikaturist Anđeo Uvodić i Mitrovićeve dvije karikature, među njima i *Autokarikatura*.

Veoma prisutan i aktivan u splitskom društvu, mladi je Mitrović slikao (1911—1914) temperom i brojne plakate za razne društvene i sportske priredbe u gradu, koji su bili izlagani na Narodnom trgu.

Prvu javnu izložbu svojih karikatura priredio je 1913. u staroj Općinskoj vijećnici na Narodnom trgu, koja je tada služila za rijetke likovne izložbe, zajedno sa slikarom, završenim pariškim studentom, Komižaninom Vinkom Foretićem. Kritike izložbe u novinama bile su vrlo pohvalne. U demokratskoj »Slobodi« Oskara Tartalje pisao je nepoznati kritičar o Petru Mitroviću, među ostalim: »Nećemo pretjerati, ako ga ubrojimo u najbolje naše karikaturiste... Svih dvadeset radova govori nam o njegovoj velikoj sposobnosti, pa je baš veliki gubitak za ovu vrst umjetnosti što se ne može posvema njoj posvetiti...«

A književnik Niko Bartulović, prikazujući izložbu Foretića i Mitrovića, pisao je o posljednjemu: »Dr Petar Mitrović, mladi Splitsanin, poznat već iz »Duje Balavca«, izložio je neku dvadesetak svojih karikatura: sve jednu bolju od druge. Mitrović je danas jedan od najboljih naših karikaturista... Po sadržaju on je za mene najuspjeliji splitski humorista i najuspjeliji izraz splitskog duha, spontanog i nepatvorenog. Ovaj duhoviti mladić razlikuje fino duh od poze, mozak od praznine. Ima ljudi, što su samo vanjština; Mitrović karikira tu vanjštinu i ona duhovito svjedoči odsutnost duha: majstorska satira i osveta. Ima drugih, kojima lice nije nego odraz duha; takovima Mitrović karikira dušu...«

Nakon rata priredili su dalmatinski umjetnici 1919. u Splitu izložbu likovnih radova, da bi Antantinim saveznicima, koji su s flotama stacionirali u Splitu, uoči zaključivanja mirovnog ugovora, dokazali da umjetnost u Dalmaciji nije talijanska kako su to talijanaši tvrdili. Iako je Mitrović bio odsutan, njegovi su drugovi sakupili iz privatnih posjeda njegove karikature i izložili ih.

Mladi advokat preselio je 1920. iz Splita u Zagreb, ali ni tu se nije prestao baviti umjetnošću. Namjeravao je, po suvremenim evropskim uzorima, u Zagrebu organizirati jedan »Umjetnički salon« koji bi mnogostrano djelovao na polju likovnih umjetnosti. Tu zamisao nije mogao ostvariti zbog pomanjkanja odgovarajućih prostorija u gradu. Uspio je ipak u izdavanju reprezentativne monografije Tome Rosandića, s predgovorom Augustina Ujevića, prve i jedine u planiranom nizu takvih monografija.

Karikaturom se i dalje bavio, ali se njom u javnosti nije više pojavljivao. Iako u drugoj profesiji, bio je u dodiru s umjetnošću, posjećujući redovito izložbe, galerije i muzeje, u domovini i u inozemstvu, drugujući s najpoznatijim našim umjetnicima i posjećujući njihove atelijere: Meštrovićem, Rosandićem, Deškovićem, Penićem, Frangešom, Kerdićem, Vidovićem, Tartagliom, Krizmanom, Mišom i drugima. Mitrović je imao i lijepu kolekciju slika: osim starih majstora, radove Vidovića, Tartaglije (portret Mitrovića iz 1932), Miše, Foretića i drugih.

Službovao je u Trgovačko-industrijskoj komori u Zagrebu, a zatim na Sušaku. Talijanski fašisti su ga uklonili s položaja šefa Ekspoziture Trgovačke komore na Sušaku 1941. U toj se struci aktivno bavio privrednom problematikom, naročito iz područja ribarstva. Nakon rata, 1945, sastavio je na zamolbu Komisije za razgraničenje s Italijom pri Predsjedništvu vlade NR Hrvatske opširni elaborat »Uloga luke Rijeka — Sušak u gospodarskoj obnovi FNR Jugoslavije«.

Iako je 1930. izradio u drvetu jedan reljef svoje žene, nije se likovnom umjetnošću više bavio, sve dok 1941. nije bio umirovljen. Na to ga je

potakao prisilni nerad, ali i želja da burna i tragična ratna zbivanja izrazi na najprikladniji način. Sve one umjetničke stvaralaške sklonosti, što ih je trideset godina morao potiskivati, izbile su sada na površinu i on im se čitav predao i dušom i tijelom, posvećujući im sve svoje raspoloživo vrijeme.

Posvetio se jednoj od najtežih likovnih tehnika, oblikovanju skulpture u drvetu, kako reljefu, tako i punoj plastici. Rezao je i dubio dljetima u javorovu, lipovu, kruškovu, ali i tvrdom orahovu drvetu. Radio je reljefe i skulpture malenih formata, ali i pojedine velikih dimenzija; tako reljef *Galijoti* od gotovo dva metra za gotovo metar i pol. Od 1941. do 1948. ukupno je izradio oko trideset duboreza, kako ih je nazivao.

Iako se tom radu potpuno predao, Petar Mitrović se smatrao amaterom, a svoje radove neprofesionalnim amaterskim djelima. Ali ipak je u njemu, kao u svakom stvaraocu, postojala želja da izloži te radove javnosti; da dobije potvrdu i priznanje onoga što je sam veoma cijenio i što su mnogi znanci, laici i stručnjaci — iskreno ili dodvorno — hvalili i poticali ga na dalji rad. Kada je tako 1947. poslao Emanuelu Vidoviću — inače svom vjenčanom kumu — na ogled fotografije svojih radova, dobio je od njega laskavo pismo. »Nisam tu — pisao mu je među ostalim iz Splita Vidović — više vidio nekog narodnog duboresca, kakvog zanatliju, kako hoćeš da se ti nazoveš. Tu su, moj dragi, prikazane stvari čisto umjetnički po kompoziciji, po izradbi same tehnike, a nadasve nekom lakoćom. Začudno mi je kako te je onaj veliki materijal osvojio i kako si imao one snage da svladaš taj opori, tvrdi materijal. Iako te našlo u starijim godinama to se htela ona neka osobita prirodna sakrivena snaga... Ali šta hoćeš-nećeš, sada si ušao u umjetnike i valja da igraš u njihovom kolu. Malo kasno, ali sretno.«

Taj ulazak starog Mitrovića među umjetnike, međutim, nije bio ni malo sretan. Dapače mu je donio mnogo gorčine i završio tragično.

Petar Mitrović je namjeravao da na Sušaku (ili Rijeci) priredi samostalnu izložbu svojih radova i tako ih predstavi sugrađanima. Poluči li izložba uspjeh u javnosti — što se nadao — prenio bi je u Zagreb, a eventualno i u Beograd. Zatim bi se vratio u rodni Split i tamo na miru i u radu proveo ostale godine života.

Iako se smatrao amaterom, a izložbu koju je želio prirediti amaterskom, naišao je na tako složene i nepremostive zapreke u pokušaju da ostvari tu zamisao, da je njegova borba za samostalnu izložbu na Rijeci postala prava borba don Kihota s vjetrenjačama. Da bi sebi u toj ogorčenoj borbi davao neki odušak pisao je »Dnevnik o priredbi moje izložbe duboreza«. Na gotovo tristo stranica zapisivao je danonice, od 16. X 1947. do 8. IX 1949, sve neprilike što ih je doživljavao. Taj je rukopis — koji je namjeravao i objaviti pod naslovom »Komedijska na stranicama jednog dnevnika« — svojevrsni dokument jedne očajničke borbe za samopotvrđivanje stvaraoca, a ujedno i dokument jedne naše malograđanske likovne sredine, viđene očima jednog preosjetljivog ali i ambicioznog zanesenjaka. Glavni je lik u tom dnevniku, s kojim se Petar Mitrović bori, a koji mu sprečava da se predstavi i afirmira u javnosti, slikar Vilim Svečnjak, tada predsjednik riječke podružnice Udruženja likovnih umjetnika Hrvatske i direktor Umjetničke galerije. Taj je slikar previše kritičkim očima ocjenjivao Mitrovićev rad, uzimajući kao mjerilo profesionalno a ne i amatersko

stvaralaštvo, a Mitrović je pak u njemu oličio sve što mu se ispriječilo na putu da djeluje i da se društveno potvrdi kao kipar, ili duborezac, kako je sam govorio. Bio je po srijedi i jedan materijalni razlog zbog kojega je Mitroviću bilo stalo da mu se prizna status likovnog umjetnika: s malenom penzijom u teškim poslijeratnim prilikama mogao je na izložbi koju bi priredio i prodati koji svoj rad, a bojao se i da mu uskrate »točkice« za povoljnije snabdijevanje hranom koje je kao likovni stvaralac bio dobio. Glavni razlog te ustrajne dvogodišnje borbe ipak je bila želja da se predstavi javnosti i stekne priznanje za dugi i mučni drvorezbarski rad.

Ono što zauzima najveći dio tog golemog dnevnika i što se kao mora provlači poput lajtmotiva čitavim rukopisom to je autorov protivnik koji se očituje ne toliko u samom liku osobnog njegovog protivnika, već u neuhvatljivoj birokraciji i društvenoj administraciji s kojima se autor bori kao sa stokrakom Hidrom. Iako ima zanimljivih partija (npr. posjet Vidoviću i opis njegova ateljera u Splitu), pa i potresnih (npr. čežnja za Splitom i povratak u zavičaj), Mitrovićev dnevnik ima monotoni i suhoparni faktografski stil sudskih zapisnika, a valja imati na umu da je on bio pravnik i cijelog se života izražavao u takvom stilu.

Nakon rata u Rijeci — koje politička situacija još nije bila potpuno definirana — ni Društvo likovnih umjetnika ni njegov predsjednik nisu bili ni pravno ni društveno fiksirani. Predsjednika je postavio zagrebački ULUH, ali riječki umjetnici nisu bili zadovoljni, pa su te nesređene društvene prilike navodno bile i razlogom da su riječki umjetnici talijanske narodnosti iselili u Italiju. Grupu sušačko-riječkih kipara tvorili su tada Vinko Matković, Romolo Venucci, Ugo Terzoli. Većina umjetnika je pružala podršku Mitroviću u njegovom zahtjevu da bude primljen u Društvo i da mu se omogući da priredi samostalnu izložbu na Rijeci. Podržavao ga je i direktor Konzervatorskog zavoda na Rijeci. Predsjednik Društva se, međutim, energično opirao da se Mitrovića primi u riječku podružnicu Društva, iako su članovi bili i još neki neakademske slikari i kipari. Da slučaj bude još složeniji, Mitrovića su 1948. isključili i iz zagrebačke središnjice Udruženja likovnih umjetnika Hrvatske, gdje je ranije bio primljen. Time mu je bilo onemogućeno da izlaže na godišnjim izložbama Društva u Zagrebu. Zbog toga je putovao u Zagreb i žalio se Kršiniću, Tartagli, Bakiću, ali svi su se prema njemu odnosili prilično dvosmisleno i bacali krivicu na druge kolege, a kad je trebalo glasati, postupali su protivno. Obratio se pismeno i Miroslavu Krleži, ali nije dobio odgovora.

Petar Mitrović žalio se bez prestanka na svim društvenim forumima, antišambrirajući pune dvije godine i loveći ljude zadužene za kulturu, prosvjetu i društvena pitanja u Rijeci, pišući žalbe i molbe, opisujući po tko zna koji put potanko svoj slučaj, ali nigdje nije nailazio na odgovor, na rješavanje tog svog problema, iako su ga prividno svi shvaćali i nastojali mu pomoći. Tako se njegova borba s nevidljivim neprijateljem, s maglenim preprekama, pretvorila na stranicama njegova potresnog dnevnika u pravi kafkijanski »Proces«.

Predsjednik Društva, ujedno direktor Umjetničke galerije koja se osnivala, stajao je na stanovištu da Mitrović može izlagati na skupnoj izložbi riječkih diletanata, a da mu se ne odobri samostalna izložba. Zamjerali su mu se i biblijski motivi nekih njegovih radova — iako su to u stvari bili simbolični motivi netom minulih ratnih strahota.

U Rijeci tada, u prvim poratnim godinama, nije uopće bilo likovnih izložaba niti ikakvog likovnog života, pa je neshvatljivo da jednom marljivom amateru (politički neporočnom) ne dopuštaju da svojim troškom priredi izložbu vlastitih radova; s tim više što se stalno naglašavalo kako umjetnost mora zaći u radničke slojeve i postati opće dobro i opća aktivnost. Ni Gradski dom kulture nije mu htio ustupiti dvoranu za njegovu izložbu.

Ta uzaludna borba bez rješenja dovodila je Mitrovića do ruba izdržljivosti živaca, postepeno i do kompleksa inferiornosti. »Ovdje ću jedino da otvoreno upitam tu vašu većinu (u žiriju) — pisao je Kršiniću kad mu je odbijen rad za zagrebačku izložbu ULUHa — što je vami, po Bogu brate, našao učinio Petar Mitrović, duborezac, da se tako na njega okomiste? Te ne samo da ga ne puštate da izloži (u Zagrebu), već mu ne date ni da se ovdje (na Rijeci) pojavi sa svojim amaterskim radom. Tu mora, gosparu Frano, da je nekakva zagonetka po srijedi... Petar Mitrović, duborezac (po sudu članova žirija) nema kvalifikacije za članstvo u Uluhu. Ali zato Petar Mitrović, slobodan i neporočan građanin slobodne demokratske države Jugoslavije, ima i te kako prava da pita vašu »većinu žirija« i Upravni odbor ULUHa: na osnovu čega vi njemu priječite da on priredi na Rijeci, a i u bilo kojem drugom gradu republike Hrvatske, svoju personalnu izložbu, na kojoj bi pred svoj narod, a na svoj vlastiti trošak i odgovornost iznio rezultat svoga dugogodišnjeg čestitog duborezbarskog rada? ...«

Stanovitu satisfakciju dobio je kada su mu Talijani izložili jedan rad na festivalskoj izložbi u Rovinju 1948, a povjesničar umjetnosti i direktor Konzervatorskog zavoda na Rijeci Aleksandar Perc je u prikazu izložbe povoljno ocijenio taj rad. Također kada je u novootvorenoj riječkoj Umjetničkoj galeriji iste godine utješno izložen i jedan njegov crtež glave.

Na jednaki otpor naišla je Mitrovićeva ponuda da u Pučkom sveučilištu održi javno predavanje »Likovni umjetnik i njegovo doba«.

Sigurnost i ustrajnost u borbi protiv vidljivih i nevidljivih barijera crpio je Mitrović, između ostaloga, iz uvjerenja da u suvremenom hrvatskom kiparstvu gotovo i nema kipara koji rade u drvetu, pa nema ni mjerodavnih sudaca koji mogu stručno ocjenjivati i osuđivati njegov rad. Nesumnjivo je da je u toj dugoj i iscrpljujućoj borbi zalazio u drugu krajnost: neobjektivnost, nekritičnost i precjenjivanje vlastitog rada. Iako je bio čovjek široke kulture, ta je kultura — pa i ona likovna — bila opća, više literarna nego stručna. Intenzivno se počeo baviti kiparstvom u starijim godinama, i to bez prethodnih tehničkih ili školskih priprema, kada već nije mogao ni shvatiti ni prihvatiti suvremene likovne pravce, pogotovu one koji su se udaljavali od figuracije. Stoga su mnogi njegovi sudovi o suvremenoj našoj ili evropskoj umjetnosti vrlo subjektivni i samodopadljivi. Prihvaćao je pohvale laika, držeći do njih više nego do sudova stručnjaka. Smatrao je da bi svoje radove mogao poslati čak i na mletački Biennale, jer mu je to jedan Talijan rekao. Kritizira izlagače na Biennaleu: Marinija, Manzua, Lipschitza, Lawrencea i Moorea. Kritizira i Meštovićeve skulpture u drvetu, iako ga u cjelini veoma cijeni.

Ono što mu nije bilo omogućeno u Rijeci (ni u Zagrebu) pruženo mu je u rodnome Splitu. Iako je trideset godina izbivao iz Splita, stari

su ga se prijatelji uvijek rado sjećali i srdačno su ga dočekali, pomogavši mu da tu priredi izložbu. U Splitu je imao i prijatelja i pobratima advokata dra Pašku Tomića, s kojim se inače dopisivao. I stari prijatelj skladatelj Josip Hatze dočekao ga je srdačno; slikari Emanuel Vidović i Vjekoslav Parać, također dr Vinko Vitezica i drugi. Jedino je direktor Arheološkog muzeja dr Mihovil Abramić zauzeo odbojan stav i negativno se izrazio o njegovim radovima. Njegovim se radovima oduševio književnik i direktor Gradskog muzeja Ćiro Čičin Šain, koji je animirao Branka Zupu, predsjednika Kulturno-umjetničkog društva »Ivan Lozica«, pa je odlučeno da to društvo priredi izložbu Mitrovićevih duboreza. Ustupak stanovitim predrasudama očitovao se jedino u tome što su mjerodavni u Narodnom odboru zahtijevali da se ne izlažu religiozni motivi, osim »Judite«.

Izložbu 24 duborezbarska rada Petra Mitrovića priredilo je društvo »Ivan Lozica« u okviru Oblasnog festivala Saveza kulturno-prosvjetnih društava Dalmacije od 15—31. kolovoza 1949, a zatim je izložba produžena, zbog zanimanja građana, do 8. rujna. Na otvorenju je govorio Branko Zupa, intonirajući govor i propagandno-politički s obzirom na aktualni sukob s Informbiroom. Nakon toga su prijatelji priredili autoru drugarsku večeru u »Gandija«. Izložbu je prikazao u »Slobodnoj Dalmaciji« Branko Zupa, izražavajući se pohvalno o radovima, a u beogradskoj »Republici« ju je jednako pohvalno prikazao Oskar Tartalja. Gradski narodni odbor je otkupio reljef *Ribari*, a za »Izložbu pomorstva« koja je malo zatim priređena u Splitu odabrano je sedam radova s pomorskim temama.

Mitrovićevi splitski prijatelji priredili su mu oproštajni ručak u spilji sv. Jere na Marjanu. Bilo je to društvo starih Splicišana, uglavnom nekadašnjih članova pjevačkih društava »Zvonimir« i »Guslar«. Sastajali su se u vrijeme i nakon posljednjeg rata u slikovitoj marjanskoj spilji, koju su uredili i nazvali se »Bratimi sv. Jere«, iako ta bratovština jedva da je još i postojala. Bili su to dr Paško Tomić, maestro Josip Hatze, Blaž Asić, Vinko Brajnović, Anton Benzija, inž. Josip Derado, Ćim Kečkemet, Marin Duplančić, Bruno Roić, Juraj Vranković, Vinko Polli, Vinko Pera, Josip Delić, Kleme Jakasović, Žitomir Domančić, Krešimir Lovrić, Vinko Jurjević, Ante Kragić, Jakov Dvornik i Maksim Ilić.

Krešo Lovrić je održao dugu i toplu zdravicu, govoreći o Mitrovićevoj umjetnosti kao o tradiciji koja je započela još Buvinim vratnicama u XIII st.

»Danas je nedjelja — zapisao je Mitrović u svom inače pesimističkom dnevniku. — Bio je to jedan od najljepših dana u mom životu. Moji mi splitski prijatelji prirediše oproštajni ručak u spilji sv. Jere na Marjanu. Dan je prekrasan, vedar, sunčan i topao, kao i ova prijateljska srca...«

Mitrovićev »dnevnik« završava zadovoljstvom autora zbog društvene satisfakcije koju je u Splitu dobio za svoj rad. I »Riječki list« je prikazao njegovu splitsku izložbu, zamjerivši što ona nije priređena i u Rijeci. Na koncu je Mitrović, toliko povrijeđen i omalovažen u Rijeci, uputio obavijest o splitskoj izložbi, uz povoljne novinarske kritike o njoj, riječkim ustanovama nadležnima za kulturu, kod kojih uglavnom nije nalazio ni razumijevanja ni podrške: Prosvjetnom odjelu Gradskog narodnog odbora, Gradskom domu kulture, Galeriji likovnih umjetnosti i Konzervatorskom zavodu.

Petar Mitrović se vratio u Rijeku početkom rujna, nakon što je spakirao svoja drva s izložbe. Uspjeh njegove splitske izložbe čini se da ipak nije izmijenio odbojne stavove nekih mjerodavnih na polju likovne umjetnosti u Rijeci; pogotovu predsjednika podružnice HDLU-a, ujedno direktora Galerije likovnih umjetnosti. Mitrovićeva nastojanja da i tu priredi samostalnu izložbu ostala su i dalje bezuspješna. Također nastojanja da mu otkupe koji rad, jer je s malom penzijom teško živio. Radilo se, osim toga i u prvom redu, o želji za moralnom satisfakcijom i samopotvrđivanjem umjetnika, iako amatera. Naišao je na Rijeci na stare intrige, dvoličnosti, podvaljivanja pojedinaca, ali i na opće neshvaćanje sredine. Nije uspio ni izložbu prirediti, ni željeno predavanje održati, ni ući u članstvo Društva likovnih umjetnika. Konačno ga je ta zamorna i uzaludna kafkijanska borba toliko opsjela, da je počeo u svojoj mašti gledati neprijatelje tamo gdje ih i nije bilo. Tragičan rezultat te neravnopravne borbe bio je da se te jeseni 1949, u času klonuća, bacio kroz prozor.

Tako je tragično završio život čovjeka koji je od djetinjstva nosio u sebi talent, ali kao da su se sudbina i ljudi urotili da spriječe tom talentu da se razvije i donese još većeg ploda.

Tri godine zatim, pošto su se društvene prilike u odnosu na likovni život na Rijeci donekle promijenile (i nakon što je bivši predsjednik HDLU-a otišao iz Rijeke, a na njegov položaj došla slikarica Božena Vilhar), priređena je u prostorijama Galerije likovnih umjetnosti skupna izložba riječke podružnice Udruženja likovnih umjetnika Hrvatske. Na toj je izložbi konačno odana počast pokojnom duborescu. U posebnoj je dvorani bilo izloženo dvanaest njegovih drvenih skulptura, pa je tako njegov rad prvi put predstavljen riječkoj publici. Svi koji su pisali o toj izložbi istakli su Mitrovićevu kolekciju, a riječki književnik Osvaldo Ramous objavio je u »Riječkom listu« i »La voce del popolo« duži članak o »Mukotrpnom životu jednog umjetnika«.

I ne samo to: u proljeće 1953. otvorena je u pokojnikovu stanu stalna izložba njegovih duborezbarskih radova. Izložbu je postavila kustos Đurđa Berc, a o Mitroviću i njegovom djelu govorila je historičarka umjetnosti Radmila Matejčić. Otvorenju su prisustvovali predstavnici svih kulturnih institucija Rijeke, odbor Udruženja likovnih umjetnika. »Usljed nezdravih prilika u riječkom likovnom životu — rečeno je — a priori se prišlo ocjeni njegovih radova kao igrariji dokonog penzionera i to površno prilazjenje njegovoj umjetnosti dovelo je umjetnika do očajanja, tako, da je samoubojstvo Petra Mitrovića teška optužba za likovni život Rijeke u periodu oko 1949. g. . . . U Rijeci Mitrović nije naišao na razumijevanje. Jedino je Split ispravno postavio kritiku njegovih radova i omogućio mu samostalnu izložbu. (Narodni) Muzej je, međutim, stavio težište na odličnu umjetničko-obrtničku tehniku njegovih radova, postavio izložbu kao ilustraciju drvorezbarske umjetnosti, kojoj se danas nerado posvećuju mlađi kipari.«

Bila je to konačna zadovoljština prijateljima i supruzi pokojnoga kipara, koji su se nakon njegove smrti nastavili boriti za njezino ostvarenje.

Ocjenjujući s likovne strane djelo Petra Mitrovića moramo uočiti nekoliko činjenica koje su bile presudne po to djelo. Prvo, Mitrović je imao prirodni talenat i sklonosti likovnoj umjetnosti, što je dokazao ranim

crtežima, stalnim zanimanjem za likovne umjetnosti i kasnim stvaralaštvom. Drugo, Mitrović nije pohađao nikakve likovne škole, pogotovu Umjetničku akademiju, gdje bi svladao tehničke probleme rada. Treće, upoznavajući se, usporedo sa svojim profesionalnim radom, s umjetničkim dostignućima u literaturi i u svjetskim muzejima i galerijama, Mitrović je bio sklon starim majstorima; kiparstvo nakon Rodina nije ni shvaćao ni prihvaćao, već je prema svemu što je stilski suvremenije zauzimao kritički stav. Četvrto, Mitrović je počeo stvaralački djelovati u pedesetim godinama života, kada više nije bio prijemljiv za suvremenija likovna stru-

P. Mitrović: *Bosanka-muslimanka*, duborez

janja. Peto, iako se sam nazivao amaterom duborescem, Mitrovićeva djelatnost od 1941—1949. imala je sve značajke stvaralaštva, tj. nastojanje da se likovno izrazi, da likovnim sredstvima drugima prenese neke svoje spoznaje i poruke, a ne tek da se rasonodi i duhovno rekreira.

O mladenačkim Mitrovićevim radovima teško je govoriti kao o značajnim umjetničkim dostignućima, jer se radi samo o crtežima — karikaturama, a i tih nam je danas poznato tek nekoliko objavljenih. Očito je, na temelju njih, da se radilo o talentiranom crtaču, koji zapaža značajne crte portretirane osobe i vješto ih izražava u karikaturi, tražeći u njoj više tipično nego smiješno. Karakteristična je za upoznavanje Mitrovićevog rada njegova *Autokarikatura*. Istaknuti su markantni prepoznatljivi elementi: kosa, nos, umjetnička kravata. Naglašena stilizacija čitavog crteža, a pogotovu kose, očito odaje utjecaj zakašnjelog secesijskog stila, koji je

u nas tada, oko 1910, bio još vrlo prisutan, naročito pod utjecajem skulptura Meštrovićevog Vidovdanskog ciklusa. U tada vrlo aktivnom krugu splitskih karikaturista, okupljenih oko uredništva satiričkog lista »Duje Balavac«, najrodniji je bio crtežu-karikaturi Emanuela Vidovića, dok su se ostali (A. Uvodić, V. Meneghello Dinčić, A. Danilo, A. Katunarić) stilski razlikovali.

Pred nama je zatim Mitrovićevo kiparsko, duborezbarsko djelo. Kiparstvu u drvetu se posvetio jer ga je ono naročito privlačilo, a vidio je da se tom granom likovne umjetnosti u nas gotovo nitko ne bavi i da su stare drvorezbarske tradicije pučkih rezbara ili starih kipara poput Andrije Buvine, Fulgencija Bakotića i ostalih prekinute. Nije zacijelo poznao brojne Meštrovićeve radove u drvetu, pogotovu veliki ciklus *Života Kristova* što ga je Meštrović još stvarao. Nabavio je skupocjeni alat, velike ploče odgovarajućeg drveta i prionuo poslu radeći bez predaha u teškim ratnim godinama i neposredno nakon njih. Rezultat tog mučnog rada bilo je tridesetak skulptura u drvetu, većinom reljefa.

Skulpture u punoj plastici su portreti: *Majčino krilo* (Majka i dijete, orah, 30 cm), *Bol* (Glava djevojke, orah); čitavi likovi, od kojih neki alegorijskog značenja: *Torzo* (orah, 34 cm), *Na morskom grebenu* (Djevojački akt, orah, 66 cm), *Predilja Cloto* (lipa, 112 cm), *Vjesnik pobjede* (Akt dječaka s pticom, kruška, 90 cm); ukrasne skulpture: *Sviječnjaci I, II* (Primorska i zagorska seljanka, kruška, 46 cm). Reljefne skulpture su portreti: *Djevojčica* (kruška, 24×13 cm), *Bosanka-muslimanka* (orah, 32×28 cm), *Maršal Tito* (kruška, 45×29 cm), *Portret supruge* (kruška, 58×36 cm), *Portret dra V. R.* (kruška, prirodna vel.), *L. van Beethoven* (javor, 35×35 cm); alegorijski motivi: *Čelistica* (orah, 38×27 cm), *Pali heroj* (javor, 78×67 cm), *Ribari* (kruška, 80×56 cm), *Galijoti* (kruška, 191×137 cm), *Odlazak u zbi-jeg* (javor, 110×73 cm); starozavjetni biblijski motivi: *Kain i Abel* (kruška, 78×54 cm), *Prva braća* (Kain i Abel, kruška, 78×54 cm), *Saloma* (lipa, 120×68 cm), *Judita* (lipa, 120×68 cm), *Anitrin ples* (kruška, 78×58 cm); novozavjetni biblijski motivi: *Pietà* (kruška, 25 cm), *Et consummatum est* (Raspeće, javor, 74×35 cm), *Izdajstvo Jude Iškarijota* (kruška, 150×116 cm), *Besjednik na gori* (javor, 60×44 cm).

Iako se radi o relativno kratkom razdoblju stvaranja, Mitrovićevi se duborezi stilski razlikuju.

Započeo je jednom krajnje dekorativnom secesijom još 1930. u *Portretu supruge* i nastavio 1941. u tom stilu nizom reljefa sa starozavjetnim motivima. Neki od tih reljefa početnička su djela, s nesavladanom tehnikom rada u drvetu i nesavladanom kompozicijom (poput *Portreta supruge* ili prve verzije *Kaina i Abela*). Slijedećih nekoliko reljefa (*Raspeće*, *Saloma*, *Judita*, *Judin poljubac*) bolje je komponirano, iako kruto rezano, a secesijski dekorativni elementi naglašeniji su nego u najdekorativnijim secesijskim Meštrovićevim ili Rosandićevim skulpturama. Očito je pri njihovoj izvedbi kumovao i rani album Rosandićevih skulptura, objavljen nakon prvog rata Mitrovićevom zaslugom.

Izrazito secesijske stilizacije, ali odličan u kompoziciji i smireniji u dekorativnosti linija aktova (a ne draperija i ukrasa) je reljef *Prva braća*. To je jedan od najboljih Mitrovićevih radova u tome stilu. Jednako je dobro komponiran i izveden veliki reljef *Galijoti* u šest kasetona, s vari-

jacijama veslača. Izuzmemo li stilski anakronizam, i to je djelo na zamjernoj skulptorskoj razini. Da su ta Mitrovićeva djela nastala četrdeset ili barem trideset godina ranije, predstavljali bi vrijedan doprinos našoj secesijskoj skulpturi, ali tada, u doba stvaralaštva Arpa, Brancusija, Moorea; kada su u nas i Meštrović i Rosandić i Studin bili davno napustili secesijski stil rada, čak u doba kada je secesija kao stil bila općenito omalovažena i prezrena, u svijetu i u nas, morala su djelovati staromodno, a nekima i odbojno. Sličan je i reljef *Ribari*, dobro komponiran, majstorski rezan u drvetu, ali stilski svakako davno prevladan. Reljefi *Maršala Tita* i *Besjednika na gori* zanimljiviji su svojom naglašenom ekspresijom, nego secesijskom stilizacijom.

Izuzmemo li nekoliko skulptura i reljefa na kojima prevladava anatomska, gotovo akademski, realizam i koji nisu tipični za Mitrovićev rad (*Vjesnik pobjede*, *Torzo*, *Bol*), ostalim Mitrovićevim radovima zajednička je i karakteristična jedna naglašeniya ekspresionistička crta, s očitim elementima naive ili pučke umjetnosti. Toj su ekspresiji, nakon što su se oslobodili okova secesije, prišli i Rosandić i Studin. Pučki ekspresionizam pak tipičan je za našu folklornu drvorezbarsku tradiciju (Smajić i dr.). Uzmemo li u obzir da Mitrović nije na Akademiji ili u nekoj drugoj majstorskoj školi savladavao ni skulpturu općenito ni rad u drvetu, već se sam učio radeći — i griješeći — onda možemo zaključiti da su mu djela u stilu pučkog ekspresionizma, na kojima nije morao savladati složeniju skulptorsku tehniku, bliža i izraženija. Neka su od njih, svojom smirenošću i prilagođenošću materijalu drveta, uspjela ostvarenja (*Bosanka*, *Djevojčica*, *Majčino krilo*), dok su neka bez dovoljne tehničke zrelosti, ali ujedno i bez prave pučke naivnosti.

Više na štetu nego u prilog nekim Mitrovićevim skulpturama su njihove naglašene literarne i alegorijske značajke, više ili manje prepoznatljive. Tako i biblijski motivi njegovih skulptura imaju suvremeno alegorijsko značenje. Predstavljaju odraze ratnih zbivanja: narodnu borbu (*Judita*), tugu majki i udovica, bratoubilačku mržnju (*Kain i Abel*), bijes okupatora i slično. Alegorijska su i djela poput *Galijota*, *Ribara* i slična.

Ocjenjivana estetski Mitrovićeva djela imaju vidljivih pozitivnih i negativnih strana. Nekima od njih može se prigovoriti stanovita anatomsko površnost, što je i shvatljivo u umjetnika koji je radio uglavnom bez modela i bez prethodnog studija anatomije (osim jednog medicinskog anatomskog atlasa). Trideset godina nebavljenja umjetnošću također se negativno odrazilo na njegovu umjetničku »renesansu«.

Međutim, Mitrović nije ponovno započeo svoj rad na likovnom polju samouvjerenjem gotovog talenta; on se u starijim godinama učio jednom teškom zanatu i teškoj umjetnosti; on se u godinama u kojima je zaslužio odmor borio s tvrdim drvetom i sam sobom i možemo mu povjerovati da je ova druga borba bila teža i bolnija od prve, ali je ujedno pružila njemu do tada nepoznat užitak: užitak stvaraoća.

pozitivna strana Mitrovićeve umjetnosti sastoji se u suživljenosti autora sa sadržajem što ga prikazuje. Nije prihvaćao l'art-pour l'artizam jer je svaki njegov reljef nosio u sebi jasnu ideju, misao ili alegoriju, često i previše istaknute. Mitroviću su u radu pomagali i literatura i filozofija i glazba, ali su mu i odmagali, jer su često škodili likovnom izrazu. U

svakom njegovom djelu osjećamo dio samog autora, u svakom zarezu noža opažamo da je davao sam sebe.

Druga pozitivna vrijednost rada Petra Mitrovića je njegovo shvaćanje materijala tj. drveta, na što je bio vrlo ponosan. U nas se tada malo kipara bavilo radom u drvetu: Meštović, Rosandić, Studin i nešto Antunac. U Mitrovića se na prvi pogled vidi da radi izravno u drvetu, bez prethodnog gipsanog modela. Mitrović kao da je mislio u drvetu i u glavi stvarao svoje kompozicije isključivo za taj materijal. Stari majstori, pa i dobri obrtnici, to su znali, dok su suvremeni zanemarili to umijeće.

Odajmo stoga priznanje visokoj tehnici rada Petra Mitrovića koji se, uostalom, nije ni htio takmičiti s našim suvremenim umjetnicima, smatrajući se amaterom, a ne profesionalnim umjetnikom, i potpisujući se ne kiparom, već duborescem.

Zato je zaslužio da dobije barem jedan skromni kutak u povijesti naše likovne umjetnosti, onaj koji su mu njegovi suvremenici zanjekali.

IZVORI:

Mitrovićeve karikature. Duje Balavac, Split, IV/1911.

Pisma Petra Mitrovića Paški Tomiću 2. VIII 1947, 21. VII 1949. i pismo Marije ud. Mitrović Paški Tomiću 31. V 1952. Obitelj Tomić, Split.

P. Mitrović: Komedijska stranica jednog dnevnika (Rijeka 1949). Rukopis. Obitelj Tomić, Split.

LITERATURA:

Penkala: Petar Mitrović. Duje Balavac, Split, IV/1911, br. 7, str. 5.

Angjeo Uvodić: Naši karikaturisti. Jug, Split, I/1911, br. 7, str. 213—228, repr. str. 223, 226.

sr: Umjetnička izložba Foretić—Mitrović. Sloboda, Split, 21. VII 1913.

N. Bartulović: Izložba Foretić—Mitrović u Splitu. Narodni list, Zadar, 30. VII 1913.

A(leksandar) P(erc): Izložba likovnih umjetnika u Rovinju. Riječki list, 26. III 1948.

Izložba duborezbarskih radova P. Mitrovića. Katalog. Split 1949.

Branko Zupa: Izložba drvorezbarskih radova P. Mitrovića. Slobodna Dalmacija, 2. IX 1949.

Oskar Tartalja: Izložba drvoresca dr Petra Mitrovića. Republika, Beograd, 6. IX 1949.

rs: Povodom izložbe drvorezbarskih radova Pere Mitrovića u Splitu. Riječki list, 24. IX 1949.

Izložba drvorezbarskih radova dra Mitrovića. Glas penzionera, Zagreb, 1949, br. 10.

D. Kečkemet: Hrvatska moderna plastika. Urbanizam i arhitektura, Zagreb, 1950, br. 3—4, str. 71.

D. Kečkemet: Tragičan lik Petra Mitrovića. Slobodna Dalmacija, 19. XII 1952.

Radmila Matejčić: Pozitivna manifestacija našeg likovnog života. Riječki list, 11. V 1952.

B. O.: Božena Vilhar, predsjednik riječke podružnice ULUH-a o slikarskoj izložbi u Rijeci i problemima likovnih umjetnika. Riječki list, 14. V 1952.

Osvaldo Ramous: Mukotrpan život jednog umjetnika. Petar Mitrović i njegovi radovi u drvu. Riječki list, 16. V 1952.

Osvaldo Ramous: La faticosa vita di un artista spalatino che per lungo tempo dimora a Susak. Petar Mitrović e le sue sculture in legno. La voce del popolo, Rijeka, 7. VI 1952.

Otvorenje privatne zbirke Mitrovića na Rijeci. Vijesti Društva muz.-konz. radnika HRH, Zagreb 1953, br. 4, str. 55.